

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BO'SH O'ZLASHTIRUVCHI O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH TEXNOLOGIYASI

DOI: 10.53885/edinres.2021.13.24.029

L. S. Elibayeva

Buxoro davlat universiteti, Pedagogika kafedrası katta o'qituvchisi

***Annotatsiya.** Maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning o'z tengdoshlari qatoriga yetib olishiga imkon yaratish, o'quvchida bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirish, rivojlantirishga xizmat qiladigan ta'lim texnologiyalarini amaliyotga qo'llash tajribalari keltirilgan.*

***Kalit so'zlar:** boshlang'ich ta'lim, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchi, faollikni oshirish, bilim, ko'nikma, malaka, texnologiya, kompetensiya.*

ТЕХНОЛОГИЯ ПОВЫШЕНИЯ АКТИВНОСТИ СЛАБОУСПЕВАЕМЫХ УЧЕНИКОВ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Л. С. Элибаева

Старший преподаватель кафедры педагогики Бухарского государственного университета

***Аннотация.** В статье представлен опыт практического применения образовательных технологий, повышающих активность слабо успевающих учащихся в начальном образовании, позволяющих им достиг своих сверстников, сформировать у учащегося знания, умения, компетенции.*

***Ключевые слова:** начальное образование, слабо успевающих, повышенная активность, знания, умение, квалификация, технология, компетенция.*

TECHNOLOGY FOR INCREASING THE ACTIVITY OF POORLY PERFORMING PRIMARY SCHOOL STUDENTS

L. S. Elibaeva

Senior Lecturer, Department of Pedagogy, Bukhara State University

***Abstract.** The article presents the experience of the practical application of educational technologies that increase the activity of poorly performing students in primary education, allowing them to reach their peers, to form the*

student's knowledge, skills, competence.

Key words: *primary education, poorly performing, increased activity, knowledge, skill, qualifications, technology, competence.*

Zamonaviy ta'limning eng muhim unsurlari qadimdan shakllanib kelgan. Ta'lim maqsadi, mazmuni, shakl, uslub va vositalari ta'lim jarayonlari mazmunini tahlil qilish uchun qo'llaniladigan an'anaviy kategoriyalar bo'lib hisoblanadi. Aynan shu kategoriyalar ma'lum predmet, mutaxassislik yoki ixtisoslik bo'yicha o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi.

Qayd etilgan pedagogik kategoriyalarni maqsadga muvofiq ravishda yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning qonuniyat va mezonlarini tizimlashtiruvchi omil vazifasini bajaradi. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lim usullarini yaxshi bilishi kerak.

Shu yerda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Mustaqil o'ylay oladigan tafakkur yuritib to'g'ri ma'qul va maqbul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakllantirish va tarbiyalash kerak deb ta'kidlaydi hurmatli yurtboshimiz o'z nutqlarida.

Darhaqiqat yoshlarni zamonaviy fan-texnikaning, umuman, ilm-fanning yutuqlaridan bahramand qilmasdan turib, ularga yuqori malakali ixtisos egalari bo'lib yetishishiga zamin yarata olmaymiz. Eng avvalo, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarga to'g'ri va maqsadga muvofiq bilim berish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kuzatishlar asosida ayta olamizki, boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchida o'yin faoliyatining o'rnini o'qish faoliyati egallaydi. O'qib-o'rganish bolaning vazifasi, ijtimoiy burchi bo'lib qoladi. O'qish jarayonida u darsliklarini va o'quv qurollarini saranjom saqlash, o'z vaqtida o'rnidan turish, maktabga belgilangan vaqtda borish, uyga berilgan vazifalarni bajarish yuzasidan ko'nikmalarni o'zlashtiradi. O'quvchi tobora mas'uliyatli bo'lib boradi. Bilimlar bolaning saviyasini o'stiradi, aqliy rivojlanishini ta'minlaydi, sezgilari va irodasining o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. Biroq, bu davrda ham bolaning diqqati hali beqaror bo'ladi. Boshlang'ich sinfda o'quvchi xotirasida ham o'zgarishlar ro'y beradi. O'quvchi birinchi sinfdan boshlab, ta'lim jarayonida o'quv materialining ko'p qismini ixtiyoriy ravishda eslab qoladi. Shu bilan birga o'z-o'zini doimo nazorat qilib borishi lozim. Buning natijasida o'quvchining xotirasi takomillashadi, tafakkuri o'sadi. 7-8 yoshli bolalarda ham tafakkur hali konkret xarakterda bo'ladi. Ular o'zlari idrok etgan yoki tasavvur qilgan narsalar haqidagina fikr yuritadilar. Mantiqiy tafakkurning dastlabki ko'rinishlari shakllana boshlaydi. Uchinchi

va to'rtinchi sinflarda o'quvchilar ilmiy bilimlarga oid ayrim tushunchalarni ham o'zlashtirib oladilar. Bu davrda o'quvchilarning ruhiyatida hissiy kechinmalar yuz beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida biror fanga, darsga nisbatan qiziqish yuzaga keladi. Ular ta'lim olishni burch ekanligini anglab yetadilar. Dars vaqtida o'quvchi faoliyatiga qo'yilgan yuqori baho o'quvchilarda ruhiy tetiklik, shodlik, iftixor kabi hissiy kechinmalarni tug'diradi. Ammo o'quvchilar orasida fanlardan orqada qolish, o'zlashtirishi past baholanadiganlari ham uchrab turadi. Ushbu o'quvchilar bilan har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi alohida ishlarni olib borishi va ulardagi kamchiliklarni o'z vaqtida aniqlab, imkon qadar bunga yechim topishi zarur. Shunday ekan boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi har tomonlama yetuk, o'tkir diplomat, o'z kasbini ustasi, intellektual salohiyatga ega shaxs bo'lishi shart.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni zo'riqish va turli psixologik ta'sirlardan asrash, qiziqarli o'yinlar orqali bilimlarini mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchilarni ziyraklik va chaqqonlikka hamda fikrini to'g'ri va aniq ifoda etishga undovchi o'yinlardan foydalanishi samarali natija beradi. Masalan, "G'oyib bo'lganini top" o'yinida turli geometrik shakllar yozuv taxtasi yoki magnitli doskaga tartibsiz joylashtiriladi.

O'quvchilar shakllarni ko'rib bo'lgach, o'qituvchi "Tun", deydi. Bolalar ko'zini yumadi. O'qituvchi shakllardan bir nechtasini olib, yashiradi va "Kun", deydi. O'quvchilar ko'zini ochib, qaysi shakllar g'oyib bo'lganini aytishi kerak.

Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarni aniqlash va ular bilan ishlash o'qituvchidan alohida sabot va mas'uliyatni talab etadi. Shu bois bu toifa bolalar bilan shug'ullanish uchun, avvalo, yakkama-yakka suhbat o'tkazib, ularning qiziqishlarini aniqlash lozim. Maxsus jurnal tutilib, bolalarning o'zlashtirishini muntazam monitoring qilib borilishi, o'quvchilarga qiynalayotgan fanidan alohida mashg'ulotlar daftari tuttirish kabi usullar ham samarali hisoblanadi. Shuningdek o'quvchilardagi ijobiy o'zgarishlar rag'batlantirilishi muhim.

Bo'sh o'zlashtiruvchilarning faolligini oshirish uchun ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini hamda nutqini rivojlantirish kerak. Bunda turli ertaklardan foydalanish mumkin.

Masalan: Bir daryoda uch baliq ahil-inoq yashar ekan. Ular har doim birga suzar, topganlarini birga baham ko'rarkan, — deya hikoyasini boshlaydi pedagog. — Bir kuni daryoga baliqchilar kelibdi. To'r va qarmoqlarini hozirlab, baliqlarni qanday ovlash haqida maslahatlasha boshlabdi. Shu yaqin atrofda suzib yurgan baliqlar bu suhbatni eshitibdi. Shunda ulardan eng aqllisi...

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi ertak shu yerga yetganda tin olib, bolalarga

yuzlanadi:

- Xo'sh, baliq nima debdi, bolalar? Qani kim aytadi?

O'qituvchi o'z fikr-mulohazalarini bildiradi. O'qituvchi imkon qadar diqqati tez chalg'iydigan o'quvchilarning e'tiborini tortishga harakat qiladi. Javoblarni eshitgach, "Qani, eshitaylik-chi, aqlli baliq do'stlariga nima maslahat beribdi", deb ertakning davomini aytadi:

- Darhol dengiz tomon yo'lga chiqaylik, endi bu yerda qolish xavfli, — debdi aqlli baliq.

Do'stlari uning gapiga e'tibor bermay:

- Daryoda bizdan boshqa baliqlar ham bor. Baliqchilar ular orasidan bizni qanday ham tutardi, — debdi bepisandlik bilan.

Aqlli baliq do'stlarini o'zi bilan birga ketishga harchand chorlamasin, ular qaysarlik bilan o'z gapida turib olibdi. Noiloj yolg'iz o'zi uzoq safarga chiqibdi va eson-omon dengizga yetib olibdi...

O'qituvchi yana to'xtab, o'quvchilarga savol beradi:

- Xo'sh bolajonlar, qolgan ikki baliqning taqdiri nima bo'libdi?

Pedagog o'quvchilarning fikrini diqqat bilan tinglaydi. Qanday javob aytilmasin, bolalarning shaxsiy nuqtai nazarini to'g'ri yoki noto'g'riga ajratmaydi. Aksincha, har bir javobdan so'ng "Rahmat, bu sening fikring", "Fikringni aytganing uchun minnatdorman", deb bolalarni rag'batlantirib turadi. Hammaga o'z mulohazasini bildirishi uchun teng imkoniyat yaratishga intiladi. Javoblardan so'ng:

- Ertakning davomini tinglaylik-chi, qolgan ikki baliq taqdiri qanday kechibdi, — deb matnni davom ettiradi:

- Ikkovlon baliqchilardan himoyalaniş uchun o'zini boshqa baliqlar orasiga uribdi. Biroq baliqchilarning keng-mo'l to'ri hamma baliqlarni birvarakayiga ushlab olibdi. Shunda ikki baliq do'stining aytganiga quloq solmagani uchun qattiq pushaymon bo'libdi. Qissadan hissa shuki, bolajonlar, odam doimo o'zidan aqlli, tajribali kishilarning so'ziga, xolis maslahatiga amal qilishi lozim. Shunda to'rga ilingan ikki baliq kabi afsuslanmaydi.

O'qituvchi dars o'tishda boshqa ko'plab usullardan ham foydalanishi lozim. Eng muhimi, ular samara berishi.

Bugungi jadal o'zgarishlar va yangilanishlar ta'lim-tarbiya sifatiga e'tiborni yanayam kuchaytirishni taqozo etmoqda. Avvalo Vatani, xalqi, qolaversa, bola manfaatlarini uchun xizmat qilayotgan o'qituvchi mutaxassis sifatida o'z sohasini yaxshi bilishi, ijodkor bo'lishi talab qilinyapti. Nafaqat darslarda, mashg'ulotlardan keyingi vaqtlarni ham to'g'ri rejalashtirgan holda faoliyat yuritish orqaligina orzu-maqsadimizga yetamiz.

Ta'lim-tarbiya jarayoni markazida o'quvchi shaxsi turar ekan, o'qituvchi bolaning aqliy imkoniyati, qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olishi zarur.

- 40-45 daqiqalik dars faqat faol o'quvchilarni qondira oladi. Har bir

o'quvchining individual-psixik taraqqiyot yo'llarini chuqur bilish, bola qalbiga yo'l topa olish uchun boshlang'ich sinf fanlariga fanga oid qo'shimcha darslar tashkil qilish samarali natija beradi.

Fanga oid qo'shimcha dars o'quvchilar uchun quyidagicha tashkil qilinadi:

1. O'quvchining qiziqishiga qarab.
2. Bo'shliqlarni to'ldirish maqsadida.
3. Bo'sh o'zlashtiruvchi bolalar uchun.
4. Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash maqsadida.

O'quvchining qiziqishiga qarab qo'shimcha dars tashkil etish, bu - fan to'garaklariga a'zo qilish bo'lib, bunda ular bilimlarini mustahkamlab, o'zlarini qiziqtirgan savollarga javob oladi.

Bo'shliqlarni to'ldirish maqsadida tashkil qilingan qo'shimcha darslarda test natijalaridan kelib chiqqan holda ish olib boriladi.

Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar uchun qo'shimcha darslar tashkil qilishdan oldin, bo'sh o'zlashtirish sababi o'rganiladi. Dars qoldirish, ma'lumotlarni qabul qilishni istamasligi, o'yinqaroqligi, oilaviy ahvoli kabilar.

Bunday o'quvchilar bilan haftada 2 kun 1 soatdan vaqt ajratib, boshdan boshlamoq kerak.

Iqtidorli o'quvchilar uchun qo'shimcha darslar tashkillash maxsus reja va mukammal dastur talab qiladi. Iqtidorli o'quvchilarni ijodiy ishlarga yo'naltirish, ijod namunalari ko'rgazmasini tashkil qilish, ularni monitoring natijalari asosida rag'batlantirib borish zarur.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida bo'sh o'zlashtirishni vujudga keltiruvchi omillar, o'zlashtirmovchi o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganish ta'lim jarayonida o'quvchi o'zlashtirmasligining oldini olishga yo'naltirilgan chora – tadbirlar tizimini ishlab chiqish imkonini beradi. bo'sh o'zlashtirishning oldini olish bo'yicha tadbirlar tizimi har bir o'quvchi real o'quv imkoniyatlarining barcha asosiy tarkibiy qismlarini kompleks rivojlantirishga, ya'ni shaxsning intellektual, irodaviy, hissiy sohalarini bir vaqtda rivojlantirishga, uning ta'lim va tarbiyasini ta'minlash, o'qishga va jamoaga ijobiy munosabatini rivojlantirish, uning ishga qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. O'quvchi real o'quv imkoniyatlaridan birining shakllanishi muhimligini yetarlicha baholamaslik, bu tizimning yaxlitligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada bo'sh o'zlashtirishning muvafaqqiyatli oldini olishga olib kelmaydi.

Bunday kompleks yondashuv maktabda, sinfda, guruh va tarbiyaviy tadbirlar birgalikda olib borilgandagina amalga oshirilishi mumkin.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib quyidagi xulosaga keldik:

1. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchiga qo'yiladigan baho uning shaxsi

shakllanishiga ta'sir qiladi.

2. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchining kichik muvaffaqiyatini ham hammaning oldida maqtash, ozgina yuqori baholash, uni yangi muvaffaqiyatlarga undaydi.

3. Ko'pchilik o'qituvchilar bo'sh o'zlashtirishning vujudga kelishida ko'proq ota – ona aybdor deb o'ylashadi. Demak ota – onaning farzandlari bilan uyda shug'ullanmasliklari, nazorat qilmasliklari, o'tilgan mavzularning uy vazifalarida mustahkamlanmasligi o'zlashtirmovchilikni keltirib chiqaruvchi yetarli omildir.

4. Boshlang'ich sinflarda bo'sh o'zlashtirishning vujudga kelishi bolaning psixik jarayonlarining yetarlicha rivojlanmaganligi bilan bog'liq.

5. Bo'sh o'zlashtirish o'quvchilar narsa va hodisalar orasidagi muhim belgini ajratish, predmetlarni, bir umumiy guruhga umumlashtirishga qiynalishadi.

6. Bo'sh o'zlashtirish o'quvchilarda diqqat, xotira, tafakkur qiyin rivojlangan bo'lib, bunday o'quvchilar individual shug'ullanishga ehtiyoj sezadilar.

7. Bo'sh o'zlashtirishni keltirib chiqaruvchi omillardan yana biri bolaning maktabda o'qishga psixologik jihatdan tayyor bo'lmay kelishidir.

8. Bo'sh o'zlashtirish o'quvchilarda ijobiy o'quv motivatsiyasi shakllanmagan. Ma'lumki, psixologik jihatdan tayyorgarlikning asosiy tarkibiy qismi motivatsion tayyorgarlikdir.

9. Maxsus tashkil etilgan mashg'ulotlarda bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarni bilim jarayonlarini rivojlantirish orqali bo'sh o'zlashtirishni bartaraf etish mumkin.

10. Bo'sh o'zlashtirishni bartaraf etishda o'quvchi, psixolog va ota – onalar hamkorlikda ish olib borishlari muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: O'zbekiston, 2017. – 104 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi 187-son "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" GI Qarori.

3. Musurmonov A. "Ta'lim-tarbiyada xalq og'zaki ijodidan foydalanish". T.: O'qituvchi, 1993.

4. Suvonov O.va boshqalar. «Pedagogik texnologiyalarni qo'llash davr taqozosi». «Xalq ta'limi», 2004 yil, № 5.